

Simona Kopinšek z
Alenko Sottler

Kopinšek: Alenka Sottler, rojeni ste leta 1958, ilustrirati ste začeli trideset let kasneje, takrat za revijo Kekec. Najprej pa me zanima, ali pogosto zavračate ilustriranje literarnih del. Seveda ne le zaradi pomanjkanja časa, ampak tudi zaradi šibkosti besedila in še kakšnih drugotnih razlogov... K sodelovanju vas namreč ne vabijo le založbe, ampak tudi "zasebniki". Iz izkušenj pa vem, da so premnogi nekritično prepričani o odličnosti svojega dela.

Sottler: Nedavno sem prejela besedilo od nekega gospoda, ki je želel, da ga preberem, podam mnenje in "bomo potem že kako naprej". Prejela sem tudi pošiljko iz Amerike, in sicer poezijo. Ljudje težko razumejo, da je branje poezije v tujem jeziku zame zahtevno. Želim si seveda, da bi bili ljudje, ki mi pošiljajo besedila, dovolj samokritični...

Kopinšek: Bom vprašanje zastavila še drugače: si lahko "privoščite" zavrnitev besedila glede na ekonomske razmere v svetu umetnosti? Ljudje si napačno predstavljajo, da ovenčani z najvidnejšimi nagradami za svoje delo ne bijete svojevrstnega boja za preživetje...

Sottler: Ja, lahko zavrnem. Ni pa moj ego prvi, ki odloča. Celotna situacija, v kateri sem trenutno, mi to dopušča. Sem pa dolga leta živela tako, da

Alenka Sottler

Foto: Borut Peterlin

sem morala vse, no, skorajda vse, kar so mi ponudili, res narisati. Seveda sem imela v rezervi tudi "predal", da rečem ne. Predvsem pa sem sledila odločitvi, da nikoli ne prosim za delo. To mi je bilo najhuje... prositi za delo oziroma to, da bi bila prisiljena trkati po vratih. Zato sem na vse mogoče načine pazila, da se to ne bi zgodilo. A če vidim, da je

besedilo res zanič ali pa bi se delovni proces zelo zavlekel, da bi morda znali naročniki “komplicirati”, takrat tudi zavrnem. Sodelovanje, torej ilustriranje, je zelo odgovorna odločitev.

Kopinšek: Kaj pa naveličanost nad delom med ustvarjalnim procesom?

Sottler: Pogosto se mi dogaja, da besedilo ni tako dobro, kot bi si želela. Tako kot sama nisem tako “fajn”, kot bi si želela (*smeh*). Rekla bi, da je veliko besedil v “slovenščini pač slovenskih”. In je v bistvu res težko, da bi bili vsi v čisto vsem res briljantni. Dobro besedilo je tudi stvar dobrega urednika, ki zna človeka, torej avtorja, voditi k najboljšemu. Da iz sebe iztisne najboljše. Tako ilustrator kot literat. So pa lahko nekatere stvari briljantne. A največkrat je tako, da ima besedilo nekje dobre plati, nekje slabe. In takrat se mi zdi, da lahko ilustrator to tudi uravnoteži. Če je besedilo slabo, potem nimamo kaj. Besedilo je vedno “glavno”. Kot konstrukcija v organizmu, brez tega pač knjiga ne stoji. In če se pred mano znajde res šibko besedilo, s čimer nadaljujem odgovor na vaše prvo vprašanje, raje sploh ne ilustriram. Zdaj zagotovo več ne.

Kopinšek: Modrost, tudi ustvarjalnih odločitev, kajne, pride z leti... Čeprav verjetno tudi sami opazate, kako dobre ilustracije rešujejo vse več slabih besedil knjižne produkcije na trgu. Saj podobno se dogaja tudi na samem literarnem področju. Skratka: številni pišejo, številni ilustrirajo, pa bi bilo bolje, če ne bi. Seveda s tem ne mislim, naj ljudje ne ustvarjajo, prav nasprotno, a vse bolj je očitna zabrisanost med ljubiteljskim in profesionalnim. Ob tem naj dodam, da se tudi med profesionalci zgodi amaterizem, če me razumete. Vas ta zabrisanost zelo vznemirja? Ko govoriva o tem, govoriva tudi o plačilu dela.

Sottler: Ne. Mislim, da si vsakdo želi tisto, kar ceni in ga navdihuje. Je pa seveda odvisno, koliko je kdo samokritičen oziroma koliko ima “samokritičnega cedila”. Bolj se mi zdi problematično, da načini plačevanja ustvarjalcev posredno vplivajo na kvaliteto in izbor. Subvencionirane knjige so pogosto omejene z roki, kot veste, so subvencije vselej časovno omejene, izid knjige je odvisen od subvencije – bo dobila podporo ali ne. V umetnost se, žal, vedno bolj vpleta ekonomija. Dogaja se tudi, da je kdo izmed avtorjev v tako slabem finančnem položaju, da mu založba želi pomagati s tem, da mu gre naproti in mu izda knjigo. In še marsikaj najeda dostojanstvo knjižnega trga.

Kopinšek: Veste, da sem bila pred leti prepričana, da sta pisatelj/pesnik in ilustrator tandem? Da ne glede na vse knjiga pripada obema. In sem bila sila presenečena, ko so mi "strokovnjaki" povedali, da ni tako. Nakar sem pričela raziskovati in glej, glej... presenečena ugotovim, da je res redko kateri izmed ilustratorjev tako ali drugače medijsko prisoten, čeprav je javnosti njegovo/njeno delo dobro znano... Prosim, nikar mi ne odgovorite, da delo ilustratorja ni govorjenje (*smeh*). Še vedno se večinoma govori, da gre za literatovo knjigo in ne za ilustratorjevo, čeprav sta jo soustvarila oba.

Sottler: To je bil trend. Da je pisatelj najpomembnejši. Še zdaleč ne razumemo, da se tudi v sliki skriva beseda. Počasi se kopljemo ven iz tega trenda. Ko sem šla pred tremi leti v Bosno na srečanje mladinskih piscev, so bili oni še vedno popolni carji, medtem ko ilustratorjev niso niti navajali. Tudi če sem bila gostja in imela razstavo, so me v časopisnih prispevkih kar izpustili. Je pa zaradi globalizacije treba skoraj vse povedati s sliko. Ljudje nimajo časa, da bi se učili številne jezike, in nujen je drugačen način sporazumevanja. Tako se tudi mi počasi premikamo iz besedne dobe v vizualno ero. Dejstvo je, da ilustracija postaja vse pomembnejša, in tudi Slovenci, ki smo bili tradicionalno zagrizeni glede svojega jezika, počasi popuščamo in poskušamo svoje besede opremiti tudi s slikami. Še posebej založbe, ki se trudijo prodreti na tuji trg.

Kopinšek: Ilustriranje učbenikov je lahko najbolj dolgotrajno...

Sottler: Tako je, več let delaš, ker se delo lahko nadgrajuje. Čeprav s tem nisem imela zares veliko izkušenj. Ves čas si del ekipe in te k delu obvezuje vest, kajti plačila pri tem ravno ni. Pri odločitvah za ilustriranje je več reči, ki odločajo. Je pa potrebna previdnost, strateška previdnost. Treba se je zavedati tudi, koliko zdržiš. Obstajajo namreč projekti, kot sem rekla, za katere si angažiran več let, če se obvežeš s podpisom pogodbe, jaz pa nisem temperament za tovrstne dolgotrajne projekte, pri katerih se zavezuješ k sodelovanju za leto, dve, celo več. Moraš tudi sebe poznati.

Kopinšek: Produkciji učnega gradiva še kritično sledite?

Sottler: Sem nehala zelo podrobno slediti temu. Ampak zdi se, da je vedno slabše. Ne glede na to, koliko se govori o tem in okoli tega. Sem se pa

letos vtaknila v zvezke, ker se mi zdi, da pri stranskih vratih dopušča-mo, da banalen potrošniški trg z vseh strani napada prav otroke in se nepozornost izkorišča za to, da se jih že v najzgodnejših letih vzgaja v potrošnike. Določeni poslovni modeli, skriti v priročnih darilih, kot so zvezki po resnično ugodni ceni, skoraj zastonj, so v resnici informacijska darila, ki pripomorejo k temu, da otroke pripeljejo pred vrata trgovskih centrov in tudi drugih spletnih orodij, kjer jih potem pričakajo naslednji mehanizmi za spreminjanje v trajne pasivne konzumente.

Kopinšek: V času vašega odraščanja je bila ta ponudba ne le bistveno, ampak neprimerljivo skromnejša.

Sottler: Takrat so bili zvezki povsem navadni. Oranžni in z okvirjem za vpisovanje imena. Zavijali smo jih, da se robovi niso potrgali in mastili.

Kopinšek: Ste imeli poččkane zvezke?

Sottler: Veste, da se ne spomnim. Vem pa, da sem poskušala čim več čečkati. A zvezki so takrat imeli funkcijo, dejansko so bili namenjeni temu, da se bomo otroci iz njih učili. Današnji zvezki so še vse kaj drugega. V bistvu so to korporativna semena, ki jih otroci raznašajo naprej in jih med sabo delijo in s tem množijo. Tukaj, poglej, imam primer takšnega zvezka, ki je del prodajne akcije na pošti. Gre za zvezek korporacije SMILE. Se pravi, da od enega samega znaka, ki ga je odkupil agent za licenciranje, živi cela korporacija, ki ima delno tudi dobrodelno noto in svoje produkte namenja tudi temu. Ampak to ni bistvo. To je mogoče kvečjemu znak, da bi morali biti pozorni, previdni. Kajti zvezku so priložene nalepke, na katerih so namnoženi znaki, in otrok, ki dobi tak zvezek, jih bo nalepil povsod – v enem samem zvezku je več kot sto nalepk. Po teoriji potrošništva pa ljudje kot najboljšo stvar za nakup izberejo tisto, ki jim je znana. Ljudje sledijo občutku varnosti, borijo se zanj, in pozneje, ko prepoznavajo znane stvari, jih kupujejo. Tukaj se torej začinja indoktrinacija otrok.

Kopinšek: Če že govoriva o znakih smile – najdemo jih tako rekoč povsod. So del vsakdanje komunikacije, mobilne, internetne...

Sottler: Seveda! Zdaj, ko jih ljudje prepoznavajo, jih tudi zahtevajo. Vsakdo, ki želi takšen znak uporabljati, mora plačati licenco korporaciji. To je

le drobcen segment. A za predstavo o teh sistemih, ki jim otrok s svojo naivnostjo ne more biti kos, je dovolj. To so skrajno domišljeni sistemi.

Kopinšek: Tudi tekoče stopnice v nakupovalne centre niso bile umeščene toliko zaradi gibalne pomoči ljudem kot zaradi varljivega občutka “pomikanja navzgor”, s čimer se v človeku odpira večja možnost za nakup...

Sottler: Tako. Meni se pri vseh teh korporativnih sistemih zdi najbolj sporna njihova uporaba za otroke. Mi, odrasli, bi se še nekako morali znati odločati. In sploh..., da se vse to dopušča in uporablja v šolah, medtem ko se borimo, da bi bila šola neideološka. V bistvu se deklariramo za neideološko šolo, hkrati pa puščamo idelogiji na stežaj odprta vrata za korporativni vstop. Naj vam povem, da tak zvezek, ki vam ga kažem in dajem za primer, sploh ni poceni; zanj je treba odšteti skoraj štiri evre. In ko ga želiš na pošti kupiti, ugotoviš, da imajo v ponudbi tega in še enega. Tudi če tretjino namenijo za dobrodelne namene, je ta zvezek še vedno dražji od ostalih. Ob tem pa bodo otroci še širili reklamo za korporacijo.

Kopinšek: Starši plačajo, da otroci delajo reklamo...

Sottler: Ali ni to prebrisanost? Cel kup kvazipokrival je vpletenih, da se prikrivajo resnični nameni. Joj, korporacija me lahko toži...

Kopinšek: Ne bodo vas. Veliki šefi ne prebirajo literarnih revij. Ste pa s tožbo skoraj že imeli izkušnje zaradi knjige *Cesar in roža*, ki jo je napisala Bina Štampe Žmavc in zanj je prejela večernico...

Sottler: Ja, ker sem za ilustracijo uporabila podobo odpadne embalaže od Silana. Založba je podjetje seveda vprašala, ali dovolijo “uporabo”, a je niso in ilustracije sem morala umakniti, da nas niso tožili. Sicer pa sem se že takoj, ko sem dobila besedilo izjemne dvojnosti – klasičnosti in modernosti – odločila potencirati vsebino. Pravljič več ni, kraljestva so postali megamarketi, kjer se preoblačijo princeske in zazirajo v ogledala in kjer se naprej gojijo iluzije. Zato sem se odločila za zelo moderen način ilustriranja. Čarovnica na primer bolj kot na vrtnarico spominja na nekoga iz kataloga trgovine z vrtnim orodjem. Seveda sem vedela, da moram o tem govoriti z Bino, saj bo takšna ilustracija njeno besedilo postavila v povsem drugačen položaj. Z založbo pa smo bili najprej tako ali tako dogovorjeni samo za vinjete. Kljub temu sem naredila še

nekaj enostranskih ilustracij, ideja se mi je res zdela odlična in Bina je to dovolila. Ta knjiga mi je bila v velik užitek, je pa doživela nekakšno cenzuro s strani oblikovalca. Založba jo je namreč hotela imeti v malo manj drastični podobi, ker je načejala kliše. Posebej všeč pa mi je, to moram poudariti, Binina preinterpretacija zgodbe o žabjem kralju, saj princesa po vsem poljubljanju na koncu ugotovi, da žabec ne bo nikoli postal princ, ampak bo vedno ostal žabec. To zgodbo bi enkrat rada ilustrirala kot samostojno slikanico.

Kopinšek: Nosite oblačila, na katerih so vidni in očitni znaki znanih modnih znamk?

Sottler: Večinoma se jim skušam izogniti. Predvsem pa razmišljam o tem, da bi sebe uporabila za "display", torej da bi na sebi razstavila svoja dela. Res bi lahko umetniki to počeli.

Kopinšek: Pa bi naredili modno znamko z vašimi ilustracijami in poezijo...

Sottler: Ja, zakaj ne?

Kopinšek: V tem narobe svetu je vse mogoče... In to bi bilo prav fino... Prihajate iz intelektualno-umetniške družine in predvidevam, da ste bili k samosvojesti, ki se začne v razmišljanju, poklicani že z vzgojo. Kako pa se spopadate z zublji življenja?

Sottler: Mislim, da ta moj odpor do kakršne koli ideologije res prihaja že od mojih staršev, ki sta bila zelo nevtralna. Čeprav biti proti ni nevtralno. Spomnim se očeta, ki mi je govoril, naj bom, kar hočem, naj delam, kar želim, le s politiko naj se ne ukvarjam. Ampak niti do krščanstva niti do socializma nisem nikoli imela neke izdelane averzije. Tudi življenjske izkušnje so me naučile, da lahko najdem čudovite ljudi na različnih in najbolj nepričakovanih koncih, tako življenja kot sveta. Ljudje imajo namreč različno zgodovino in različne razloge za to, da se odločajo za nekaj ali da imajo neka mnenja. Kar se tega tiče, sem zelo odprta. V kolikor seveda slednje ne načena moje svobode in etičnih standardov. Verjamem v to, da na vsa vprašanja ne morem odgovoriti in da moram v dani negotovosti verjeti in se prepustiti nekemu kozmičnemu ravnotežju, ki mu ne poznam, kot pravim, v popolnosti odgovora. Vedno rečem možu, ki rad rešuje križanke, četudi ne pozna odgovorov, da je pa

sama nočem v popolnosti rešiti, saj me prav tisti napačni odgovori tako zelo motijo, da ne morem formulirati pravih. No, takšna sem...

Kopinšek: Ilustrirali ste tudi *Pesem za liro* že omenjene Bine Štampe Žmavc in za ilustracijo Evridike prejeli zlato medaljo Združenja ilustratorjev v New Yorku. Vem, da vas je medalja zelo presenetila.

Sottler: Zelo.

Kopinšek: Kdo vas je nagovoril oziroma povabil k sodelovanju? Založba ali Bina Štampe Žmavc?

Sottler: Bina me je poklicala in vprašala, ali bi naredila kakšno vinjetko. Moram reči, da je ena redkih, ki zelo skrbijo za ilustracijo, zelo se potru-di in to počne že odkar jo poznam. Ko gre knjiga v javnost, se oči najprej ustavijo na naslovnici in ilustracija je res pomembna. Bina se tega dobro zaveda. Ob tem je poezija pri meni najljubša. Med poezijo, filozofijo, sociologijo se najboljše počutim. Pri *Pesmi za liro* sem se odločila pisati dnevnik, ves proces je zapisan. Pisala sem sproti. Čeprav sem bila zaradi bolezni fizično še precej šibka in sem včasih pisala z naporom, vendarle sem. In to mi je zelo pomagalo, ker sem sproti urejala misli, reflektirala in šla korak za korakom naprej. Pri samem konceptu Bini nisem mogla povsem slediti. Bina je bolj lirski, jaz sem bolj intelektualna, in če bi ji hotela povsem slediti, bi morala delati razpršeno, veliko bolj zasanjano. Ker lahko ilustracija deluje na več nivojih, sem se odločila za vzporednost ilustracije s poezijo.

Kopinšek: Ste se pa v *Pesem za liro* študijsko zelo poglobili...

Sottler: Če pogledava to ilustracijo Orfeja v podobi Narcisa... Po vseh teh uvidih, tudi psiholoških, se sprašujem, mar je ta strašna zaljubljenost zaljubljenost v drugega človeka ali prepoznanje sebe v drugem? Podoba samoljubezni in ljubezni se tako lahko združita. Ob tem sem se spraševala tudi o Orfejevi ljubezni. Kakšna je? In tudi pišem v svojem dnevniku o tem: "Kaj za vruga je počel mladi mož, Orfej, pesnik, da je na poročni dan pustil Evridiko tekati z družicami ob reki, kjer jo je pičila kača?" Njegovo obnašanje se mi res ni zdelo primerno mlademu zakoncu. Kako bi lahko to njegovo obnašanje interpretirali? Hočem najti bistvo. Razumeti ta mit. To je pesniška zgodba o dveh zakoncih. Gre pa tudi za

proces žalovanja. Zanimalo me je tudi, še vedno me, kako to, da Orfej ni mogel sprejeti Evridikinega odhoda, njene smrti.

Kopinšek: Zanimiv je ta pozlačeni hrastov list, ki ste ga upodobili na tej ilustraciji. Gre za močan keltski simbol. Stari Kelti so namreč častili drevesa in njihov svečenik, druid, tako so verovali, je poosebljal hrastovo moč. Hrast je bil torej najmočnejše drevo med drevesi. Vaša Evridika pa je drevesna nimfa, driada.

Sottler: V eni izmed kritik sem slišala vprašanje, kako to, da sem narisala žensko drevo. Zakaj je Evridika takšna? Menda naj bi bile drevesne nimfe pol ženska pol drevo in bile naj bi izjemno velike. Mi smo jih s časom in potrebo spremenili v lepo žensko...

Kopinšek: V človeško žensko...

Sottler: Tako, v človeško žensko. Na začetku naj bi bila Evridika gozdna nimfa, in to hrastova. Zato sem dodala ta hrastov list, kar z besedilom nima neposredne povezave. Kot ilustratorica se s tem mitom ukvarjam na svoj način, kar povzroča tudi večjo enigmatičnost knjige, kot če bi Bininemu besedilu sledila simetrično.

Kopinšek: In kako so ilustracije potem odpotovale v ZDA?

Sottler: Zadnji dan sem se odločila, da kljub obilici dela izberem nekaj ilustracij in jih pošljem na razstavo. Vedno izberem več del, kajti serija naredi vtis. Ko žirija vidi, kako se tema razvija in jo lahko držiš skozi druge motive... No, tako sem to naredila zadnji trenutek. Potem sem prejela še elektronsko sporočilo, da je prišlo do nekega zapleta pri prenosu, in sem uredila še to. Ilustracije sem poslala in nanje povsem pozabila. Dokler nisem nekega večera na telefonu ob enajstih zvečer zagledala čudno dolge telefonske številke in se vprašala, kdo neki me kliče tako pozno. Zjutraj sem vrnila klic in se nihče ni oglasil, zato sem poklicala še enkrat, popoldne. In so se oglasili v Muzeju ameriške ilustracije. Prijazno so mi povedali, da me pokličejo nazaj, in ko so me, so mi čestitali. Sploh nisem mogla verjeti. To je bilo popolno presenečenje. Sploh zato, ker sem se, kot sem rekla, začasno že poslovila od ilustratorske kariere. Navdušenju so sledile objave v vseh svetovnih medijih. Finančno pa je bil to strošek. Velik strošek. Del je pokrila založnica, za kar sem ji hvaležna, ne pa vsega. Sem pa sprejela odločitev, da od države vzamem

čim manj, ker mi prav nič ne pomaga, če eno leto dobim subvencijo, in naslednje leto ne. To zgolj podaljšuje situacijo neprilaganja na razmere. Na globalne razmere se je treba čim prej prilagoditi. Nihče tega ne bo storil namesto nas.

Kopinšek: Pred dvema letoma so vas kot predavateljico povabili na Akademijo za likovno umetnost in oblikovanje, a tam ne predavate.

Sottler: To nekako ni bila srečna situacija. Po treh mesecih sem spoznala, da bom v tamkajšnih okoliščinah zelo težko delala. Del profesorjev mi je bil nenaklonjen, jaz pa nisem človek, ki bi delal na silo. Če vidim, da ni vzajemnosti, se umaknem. Ne glede na eksistenčne razmere.

Kopinšek: Današnji (likovni) uredniki se vam veliko "vtikujejo" v delo?

Sottler: Čas je tako spremenljiv, da ne morem govoriti o stalnicah. Lahko govorim le o preteklih in delno sedanjih izkušnjah. Občutek imam, da se uredniki bolj kot nekdanj "vtikujejo" v delo avtorjev in da se tudi preveč vtikajo. Gredo čez rob dovoljenega.

Kopinšek: Kaj pa je po vašem mnenju delo urednika in kje so meje dovoljenega?

Sottler: Zelo pomembno je spoštovanje umetniške svobode. In to, tako se mi zdi, je popolnoma izgubljeno. Umetniška svoboda predstavlja razumevanje, da je ustvarjanje svojevrstni integralni proces, in se ne da kar tako, brez tveganja in rušenja strukture, odstranjevati detajlov. Pripombe morajo biti do tega procesa izjemno spoštljive. Lahko ti kdo pove svoje vtise, dodatno osvetli dejstva in smisel naročila. Vse ostalo pa je že zelo, zelo odveč. Te pozicije moči v naši družbi mi sploh niso všeč. Ko pa prideš kot avtor k uredniku, si skoraj kot najemnik. Urednik te najame in s te pozicije ti lahko mirno pove, da mu je nekaj všeč, nekaj pa ne. A pozicija tistega, ki za javno dobro in sredstva izbira umetnike, je lahko tudi zlorabljen za različne namene. Govorim tudi o kuratorjih. Tako je lahko tudi z uredniško politiko. Kot mlad avtor pa sploh napačno verjameš, da se tiska ali razstavlja le najboljše. Pri teh odločitvah igrajo prepogosto vlogo drugi razlogi. Večja kot je ekonomska stiska, večkrat so vpleteni drugi motivi, ki z umetnostjo niso povezani. Krušenje teh standardov je danes evidentno.

Kopinšek: Kolikšen del vašega opusa, torej vsega nastalega v teh desetletjih, ne mislim zgolj na objavljeno delo, pa je našlo pot do nas?

Sottler: V resnici precej malo. Velika sreča je, če "naletiš" na urednika, ki se zaveda, kaj lahko s tabo naredi, kaj lahko od tebe dobi, in ti pri tem tudi zaupa. Če delaš s profesionalcem, ga ni treba poučevati. Se pa zgodi, ja, da prideš h kakšnemu, ki se s tabo pogovarja, kot da sta v osnovni šoli, in te hoče prijeti za roko in voditi. Tudi to doživiš.

Kopinšek: Kako pa si izborite svobodo? In ta položaj?

Sottler: Korak za korakom, o tem bi bilo treba napisati roman. To je najtežje. Gre za vprašanje preživetja. Če nimaš za preživetje, si prisiljen sprejeti vse. Če si odgovoren, lastnega preživetja ne moreš prelagati na drugega. Sama bi na kaj takšnega težko pristala, kot to storijo ustvarjalci, za katere skrbijo možje ali žene. Ker potem je tvoj lastnik mož ali žena. Če ga ali jo izgubiš, tvoja umetnost pade v vodo?! Treba se je zamejiti in živeti v realnih okvirih. Morda je boljše, da ne nadaljujeva pogovora o tem, ker bi potrebovali res veliko časa in moči. Najprej je treba poskrbeti za primarne potrebe. Sama na začetku nisem imela dela. Potem sem končno dobila naročilo nekega verskega časopisa, za katerega sem potem vsa srečna risala angelčke. Ker krščansko nisem bila dovolj izobražena, sem jim morala potem še dodati tekstilne krpice okrog ledij. Honoraji pa so bili tako majhni... Spomnim se, kako sta mi pomagala Jelka Godec Schmidt in Matjaž Schmidt. Ančka Gošnik Godec, ki je bila že v letih in so jo dolgotrajna naročila morila, mi je na njun predlog predala ilustriranje enega učbenika. Kako srečna sem bila, da sem ga dorisala do konca in nisem niti sanjala o veliki umetnosti. Z res veliko truda sem prišla do te svobode. Potem pa so ob teh drobnih delih prihajali še presežki. Prav zaradi tega ne sprejemem vseh naročil: ker sem se naučila preživeti. Če pa se ne bi, bi morda morala sprejeti vsakršno delo.

Kopinšek: Me spustite v svoj ustvarjalni vsakdan? In seveda hkrati v vsakdan vašega življenja. Najverjetneje za ravnovesje potrebujete tudi fizično premikanje. Vaše delo je namreč, podobno kot piščevo, prikovano na stol in, v vašem primeru, risalno mizo.

Sottler: Ja, res je. Zjutraj grem in hodim. Hodim eno uro ob Ljubljani do gostilnice ob fužinskem gradu. Poleti imajo tam prekrasen vrt, kjer

posedim, pozimi stopim noter. Preberem časopis. Potem pišem. Nekako se na ta način lahko ukvarjam s sabo in opraviš širši razmislek. Nakar se poglobim še v delovne načrte.

Kopinšek: To vse zapisujete?

Sottler: Ja, ogromno pišem. Da sem ilustratorka, ni čisto naključje, saj me to povezuje s pisanjem.

Kopinšek: Pa ste toliko pisali tudi, preden ste se "zarisali"?

Sottler: Vedno sem zelo rada pisala, a na to nisem bila pozorna. Zadnje čase pa mi to pomeni veliko. Če ne zapišem, dobim občutek, da stvari ne prede-lam. Kot da po zapisovanju vse postane bolj razvidno, lažje razumem vse te vzorce, ki nas obdajajo. Pišem vse bolj pogosto, zvezki se mi kar kopičijo in upam, da jih bom čim prej vrgla v smeti, saj niso del ustvarjanja. Gre za nekakšno postavljanje reda, paradigem, predpostavlanje ustvarjalnih možnosti, tudi obnašanje. Kako bi to imenovala? Premetavanje...

Kopinšek: Kot ilustratorka, ki, kot sem sedaj izvedela, tudi piše vsak dan – pa priznam, da me niste zelo presenetili –, ste močnejše izpostavljeni vtisom zunanjega sveta s premnogimi vsiljivimi podobami. Vas svet v tem pogledu bega?

Sottler: So različna obdobja.

Kopinšek: Imate pa zelo pospravljen atelje. Vedno tako?

Sottler: No, to je morda napačen vtis. Sem ravno v obdobju, ko se premikam k novim stvarim in sem ob tem sprejela odločitev, da bom čim več stvari pospravila iz ateljeja. Verjetno tudi sami čutite, kako vas vedno več stvari vse bolj bega. Vsaka stvar terja pozornost in vdira v človeka. Zato sem se odločila, da bom atelje izpraznila tako, da ne bo v njem ničesar odvečnega in motečega. Imam naraščajočo potrebo po umirjanju misli in sebe in dejansko se želim posvetiti le tistemu, kar imam pred sabo. Torej eni stvari naenkrat.

Kopinšek: Kar pomeni ilustriranje enega samega dela od začetka do konca in ne več del hkrati...

Sottler: Včasih sem pri ilustriranju z mislimi bila že pri načrtih za naslednjo ilustracijo ali delo, zdaj pa sem prišla tako daleč, da se posvečam enemu samemu motivu in z njim se ukvarjam tako dolgo, dokler ne pridem do zadovoljivih rešitev in ne preizkušam nobenega drugega dela ali načina ne levo ne desno ali naprej, če tako povem. Tako razdelim celoto na segmente in pridem do močnejše koncentracije. To strategijo šele preizkušam, a kaže, da je res odlična. Ko dobim besedilo za knjižno ilustriranje, pogosto najprej začnem dvomiti: "Kako le bom to naredila? Kako se bom prebila skozi in prišla do konca?" Ko pa delam na enem samem "koščku", se mi zdi obvladljivo in postanem tudi veliko bolj igriva. Ta pot me zdaj motivira za nadaljnje preizkušanje.

Kopinšek: Pospravljanje pomeni tudi snemanje teh ilustracij za mano? Pepelke.

Sottler: Verjetno bom odstranila vse.

Kopinšek: Katero delo, torej ilustriranje katerega literarnega dela vam je vzelo največ časa?

Sottler: Ja, *Pepelka*.

Kopinšek: Koliko časa?

Sottler: Dve leti sem risala. S tem, da sem prve mesece risala zgolj skice. Zaradi *Pepelke* sem namreč morala zamenjati celotno barvno shemo.

Kopinšek: Vsak ilustrator je zapisan svoji, vem. To je njegova ponotranjena barvna poetika.

Sottler: Ja, osebna barvna lestvica, po kateri dela. *Pepelka* je od mene, zaradi sivine pepela, zahtevala vpeljavo svetlo sive in na začetku se s tem sploh nisem znašla. Veliko časa sem raziskovala in v slikarstvu iskala reference. Našla sem jih v japonskem slikarstvu, z barvami skal in s turkiznimi odtenki morja, tudi v japonskih lesorezih. S temi barvami res, priznam, na začetku sploh nisem znala. Imela sem to sivo, pri otroških ilustracijah pa je znana zahteva po barvitosti. In iskala sem način, kako to dvoje združiti. Po res dolgem času so se mi začele razkrivati barvne

kombinacije in oblike, saj sem bila pred tem zelo povezana z renesančno barvno shemo. Težko je razlagati o tem.

Kopinšek: Vas povsem razumem, za barvno metamorfoznost gre...

Sottler: Po nekaj mesecih sem to renesančnost prepletla s tujim impulzom. To pa tudi vedno nalašč naredim. Kadar je stvar predolgočasna, vstavim tujek v situacijo in opazujem, kaj se dogaja ob rušenju nečesa, ko nekaj drugega nastaja.

Kopinšek: Ilustrirali ste tudi Svetlanine pravljice...

Sottler: Ja, to je bila čast. V bistvu sem si včasih njenih del zelo želela in pred časom sem znova dobila priložnost za njihovo ilustracijo. Prav zaradi časa in prilagajanja nenehnim spremembam, ki jih trenutno življenje zahteva od nas, si te knjige nisem upala vzeti. Bila je to knjiga z masovnimi prizori, za vsako situacijo bi porabila ogromno časa in bi čisto, kot se reče, zgubila živce in ostala v zgodovini, zato sem jo (za)vrnila.

Kopinšek: Omeniva še ilustriranje slikanice *Tri pesnitve* Andreja Brvarja iz leta 2007.

Sottler: Takšna naročila imam najraje, ker niso dolgotrajna, ampak so igre. Prav igre z drobci, ki jih omogočajo številne duhovite zasnove. Seveda je bilo besedilo takšno, da mi je omogočilo to odprtost v različne rešitve.

Kopinšek: Kaj pa zvok? Je namreč med izjemnimi motnjami našega časa. Morebiti celo najbolj "subtilno agresiven", saj smo zvočnemu onesnaževanju izpostavljeni tako rekoč na vsakem koraku. Razen če se zapremo v popolnoma izoliran prostor. "Vaš" optimalni zvok je...

Sottler: Tišina. Mir in tišina. To potrebujemo, da se poglobimo vase. Če bi mogoče živela v drugačnem prostoru, ne v Ljubljani, ampak kje v naravi, bi bilo drugače in bi bila tovrstna motnja zaželena. Tako pa na takšen način vzpostavljam ravnotežje. Postaja pa misel na podeželje, na naravo vse bolj zanimiva. Ljudje smo živeli v mestih, ker je bilo priročno. Lahko si srečal ljudi, dobil mojstre, pomoč, če si jo potreboval, v mestih je bilo delo. Zdaj pa dela ni, čeprav tega ne verjamem. Dela je še več, kot ga je bilo. Mesta ne potrebujemo več, četudi smo sredi mesta.

Kopinšek: Vidim, da imate tudi vrt. Ga vi urejate?

Sottler: Ta vrtniček sem morala prepustiti možu. Ker je tako majhen, da sva se na njem gnetla, in če sem kaj posadila, je on ob prihodu iz službe to pomotoma izpulil. Poleg tega sem tudi zelo zaposlena in mi zadoščajo rože na balkonu. Včasih pa sem res vrtnarila.

Kopinšek: Ker je delo tudi premišljevanje, in povedali ste, da tovrstno delo opravljate vsak dan, me v nadaljevanju zanima, ali tudi rišete vsak dan.

Sottler: Ne, ne. Sploh ne. Zdaj sem na prelomnici. V resnici sem si pred dvema letoma zaradi drugega dela rekla, da sploh nisem več ilustratorka. Časi se spreminjajo. Nekoč smo živeli v obdobju, ko so založbe dobro delovale, prihajala so naročila, do neke mere je obstajal trg za te izdelke, in to se je vleklo od socializma naprej. Zdaj pa pogledjmo založbe, ki so od danes do jutri... Če za primer vzameva Mladinsko knjigo – saj sploh ne vemo, ali bo v bližnji prihodnosti ta založba še obstajala, in s tem kot ustvarjalec ne moreš niti vedeti, ali boš še sploh najet. Sama po izkušnjah sodeč lahko predvidevam, da verjetno še bom, a dokler bodo tam uredniki iz moje generacije. Ko pa se bodo zamenjala uredništva, bodo prišli novi. Seveda, če bo do tega prišlo. Starega načina ni več... Tukaj seveda ne gre za strah. Kot ustvarjalka imam v podzavesti zapis o iskanju kreativne rešitve. Ustvarjanje je v samem bistvu iskanje rešitve in kot ustvarjalec ne moreš biti del problema. Problem pa je lahko kakršen koli. In slika, ilustracija zgolj simbolno predstavlja reševanje teh problemov. V resnici pa gre za zelo konkretne življenjske probleme. Ko se odločiš za način življenja, ko skleneš svoj ekosistem, začnejo nastajati tudi krasne ilustracije. Dokler pa ti vlada zaskrbljenost, si v krču. Trenutno se intenzivno ukvarjam s spreminjanjem svojega življenjskega koncepta, ki so ga morda že pred mano odkrili drugi. A ker relativno veliko časa preživim sama, tega ne vem.

Kopinšek: Ta samota je tudi v breme, tega se ne da zanikati. Vaše delo vas v celoti zahteva zase in tukaj ni kompromisov.

Sottler: Z eno slikanico bi lahko živela dve leti. Torej bi jo toliko časa delala in z načinom, ki ga imam, živela. To pomeni, da se zame ves ta čas ustavi. Knjigo moram od začetka do konca speljati v harmoniji, se pravi tako, da ne spreminjam stila. Medtem ko delam, pa življenje teče.

Dogodki se zgodijo, vojne nastajajo, jaz pa vztrajam v tej počasnosti, ki je v popolnem nasprotju z današnjim časom in njegovimi zahtevami, ko je treba ustvarjati od danes do jutri. To je lahko tudi pogubno. Na primer, če sprejmeš naročilo in obtičiš v neki preteklosti, ko lahko propade založba...

Kopinšek: Tudi takšno izkušnjo imate, kajne?

Sottler: Skoraj da. Sprejela sem naročilo neke tuje založbe in vložila veliko dela. Potem pa so založbo razprodali in sploh ne vem, kaj je z mojim delom. Niti tega ne vem, ali ga lahko tržim. Precej negotovo je. Pravno ukvarjanje s tem pa bi zame pomenilo izjemne stroške in čas in tako te namene raje opustim, ker bi se problem le poglobil in me ujel v preteklost, zaradi česar bi se teže lotila novih stvari.

Kopinšek: Tukaj ne govoriva le o izgubi avtorskih pravic, ampak tudi o vložnem času in plačilu. Kako pa je z ilustratorskimi honorarji danes? Ste zadovoljni? Tudi z naročniki. So glede tega bolj ali manj kot nekoč (ne)odgovorni, (ne)spoštljivi, (ne)pošteni? Po drugi strani je treba povleči za ušesa tudi tiste, ki so zaradi podkožnega strahu pripravljeni narediti vse pod ceno in zelo pripomorejo k upadu spoštovanja intelektualnega dela, posledično tudi k nižjim honorarjem...

Sottler: Te honorarje bi se tudi dalo spremeniti. Govorim tudi o literarnih. V Sloveniji smo pač izgubili zavest o tem, zakaj potrebujemo jezik. S tem pa občutek za vrednost, saj posledično ljudem ni razumljivo, zakaj naj bi za jezik drago plačevali. Samostojnost ni poceni. Kdor misli, da si lahko danes samostojen poceni, se zelo moti. Če bomo jedli naš krompir, bo malo dražji, a bomo imeli svojega in bomo prehransko samostojni. Danes se vse osredotoča na hitro ugodje, hitro potešitev, našo nepotrpežljivost pa izkoriščajo globalni trgovci. Ta bitka za preživetje, kot pravim, se vpleta v samo umetnost in nekateri so, ja, kot pravite, tako zelo zastrašeni, da pristanejo na vse. Delajo kompromise, ki pa v resnici le škodijo. Moj mož je nekoč izračunal, koliko me je stal moj položaj – ogromno. Bivanje ob robu, da nisi v čredi... to veliko stane. Samostojnost stane. Tu je ogromno vloženi ur, neuspehi poskusov in odrekanja. Poglejte, kako uničujejo kmetijstvo. Poceni lahko dobiš na primer krompir, a v naslednjem koraku ga boš drago plačal. Tuji prodajalci bodo, ko se našim kmetom ne bo več splačalo saditi, dvignili cene krompirju. Ker druge

možnosti ne bo, ga bomo morali plačati tudi po najvišji ceni. Temu se pravi izguba suverenosti. Enako velja za vsa področja.

Kopinšek: Česar seveda v nobem pogledu ni mogoče reči za vaše delo, ki je izjemno, kar potrjujejo tudi številne nagrade. Ob koncu pogovora – hvala, da ste si vzeli čas zanj – me zanima še nekaj... Črta, ki je atom vašega umetniškega organizma, se je v vas naselila v otroštvu, ko ste očeta, kiparja Gorazda Sotlerja opazovali pri skiciranju, tudi pri risanju na rob časopisja, kajne?

Sottler: Ja, tudi on je risal. S kulijem, tudi na rob časopisa, in tako sem do tega vzpostavila osebni odnos. S kulijem tudi pišeš, risanje z njim je zelo blizu pisavi. Te kulije sem začela uporabljati, ko sem hotela prikazati množičnost. Spomnim se, da sem šla in kupila po sto kulijev, sestavila sem jih v šop in risala. To si še vedno želim delati, takšne orjaške risbe.

Kopinšek: Kulije potem, če prav razumem, dobesedno povežete v šop oziroma v snop in z njimi rišete kot z enim velikanskim risalom?

Sottler: Ja, s povezovanjem sestavim novo orodje.

Kopinšek: Predvidevam, da bi ustvarili nekaj orjaškega?

Sottler: Z multiplim številom črt si želim ustvarjati nekakšne organizme, sestavljene iz milijonov drobcev. To me strašno inspirira. To multiplificiranje. Sploh odkar sem v najnovejši znanosti našla utemeljitev. Nekoč so namreč častili sposobnost, da vse narediš z eno samo potezo, sama pa sem šla prav v nasprotno smer. Ustvarjati s ponavljanjem istega v neskončnost, da bi se morda to zgostilo v neki organizem, morda tudi v ilustracijo. V naravi se iz povsem preprostih stvari sestavljajo neverjetne oblike in sama sem samo "prevajalec" procesa, ki se odvija okrog nas in v nas. Kar ustvarimo v glavi, je del našega mentalnega sveta, ki ga potrebujemo, da preživimo. Vse je del celote, ki je tako ali tako ne moremo v popolnosti razumeti.